

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
МАРЧУК Людмилі Миколаївні

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента доктора філологічних наук, професора, професора кафедри
германських мов і зарубіжної літератури**

**Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

КЕБИ Олександра Володимировича

**на дисертаційну роботу «Художньо-документальна проза
Олекси Гай-Головка: проблематика і жанрова специфіка»**

КАПЛИЧНОЇ Людмили Олексіївни

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Художньо-документальна проза в останній десятиліття літературного розвитку набула статусу одного з основних трендів. Дослідники відзначають колосальну кількість різновидів такої прози, багатство її поетико-стильових вимірів. Тому дослідження цього вектора новітньої літератури є актуальним завданням сучасного літературознавства. Звернення ж до маловивчених українських авторів художньо-документальної прози тим паче є актуальним і важливим.

Дисертація Людмили Капличної є спробою включення в історико-літературний контекст новітньої доби творчого спадку Олекси Гай-Головки, людини непересічної долі й неабиякого літературного обдарування. Ця спроба,

поза всяким сумнівом, удалася; відтак незаперечною є наукова новизна роботи. Дисертація охоплює як історико-літературний зріз, що оприявнюється в глибокому аналізі цілої низки творів досліджуваного письменника, так і теоретичний зріз, що стосується проблематики художньо-документального письменства. Інакше кажучи, представлена до захисту студія має теоретичне значення, що полягає у виявленні нових аспектів функціонування окремих різновидів художньо-документальної прози і ролі епістолярію та діарушів письменника в його творчій еволюції та в літературному процесі загалом. Не менше є підстав говорити і про практичне значення роботи, яка буде корисною наступним дослідникам явища художньо-документальної прози. Крім того, матеріали дисертації можуть бути використані при вивченні історії української літератури ХХ ст., літературного краєзнавства Поділля, у процесі розробки навчальних курсів, написання посібників про особливості історичної, художньо-документальної, автобіографічної прози тощо.

Отож констатуємо, що дисертаційне дослідження Людмили Капличної, безперечно, є актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертація має чітку, логічно обґрунтовану структуру, яка загалом відповідає цілі й завданням, що в ній поставлені. Робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами і проміжними висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (218 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 197 сторінок, із них 178 сторінок основного тексту.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем, літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу логічний, чіткий та виважений, робота читається легко, викликає зацікавленість поставленими проблемами.

Вступ до роботи містить обґрунтування актуальності теми, її наукової новизни, теоретичної та практичної значущості, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження, окресленні матеріалу та методологічної бази дослідження тощо.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні основи вивчення творчості Олекси Гай-Головка» – присвячено оглядові теоретичних засад і методологічних стратегій дослідження. Авторка розглядає принципи рецепції та інтерпретації художньо-документальної прози в сучасному літературознавстві, здійснює огляд літературно-критичних оцінок творчості Олекси Гай-Головка. Цей розділ загалом демонструє серйозну літературознавчу обізнаність і компетентність авторки дисертації в осмисленні широкого кола історико-літературних і теоретико-літературних проблем. Концептуально осмислене теоретико-методологічне підґрунтя, а також послідовність в реалізації похідних науково-дослідних критеріїв забезпечує системність та комплексність наукових пошуків дисертантки в обраній нею царині.

У другому і третьому розділах роботи послідовно розглядається специфіка художньо-документальної прози Олекси Гай-Головка та його епістолярно-щоденникової спадщини. На нашу думку, розгляд об'єктного матеріалу в цих розділів виконано кваліфіковано і вдало щодо розподілу конкретних творів письменника за жанрово-стильовими домінантами, з широким залученням сучасного термінологічно-категоріального апарату, зануренням в історико-культурний контекст. Здійснений аналіз демонструє вміння дисертантки застосувати ті чи ті теоретико-поняттєві категорії сучасного літературознавства у практиці роботи з конкретним текстом, а отже, про сформованість найважливіших професійно-кваліфікаційних компетенцій. Про це свідчить, наприклад, аналіз повісті «Поєдинок з дияволом», в якій авторка спостерегла вміле застосування Олексом Гай-Головком принципу відтворення безпосередніх спогадів про реальне буття. Виконуючи сюжетотвірну роль, спогади до того ж виструнчують

асоціативний і синкретичний шереги образів, базовантх на аудіальному й візуальному сприйнятті дійсності.

Дисертантка вдало послуговується естетичними категоріями трагічного, екзистенційного, історизму, феноменологічності, спадкоємності, а також такими теоретичними поняттями, як фікційне, нефікційне, концепт, архетип, психологізм, гомодієгетичний наратор, екстрадієгетичний наратор та ін.

Безперечно вагомим внеском у вивчення українського літературного процесу (причому, в його цілісному вимірі, що об'єднує метрополійний і діаспорний складники) є третій розділ дисертації – «Епістолярно-щоденниковий дискурс творчості Олекси Гай-Головка». Істотним чинником наукових здобутків авторки в цьому аспекті є те, що вона залучила до своїх студій матеріали Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, приватні листи, журнальні й газетні матеріали тощо. Зокрема, дуже цікавою й цінною є інформація про стосунки Олекси Гай-Головка з митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком).

Наукова новизна одержаних результатів.

Для сучасного українського літературознавства дисертація Людмили Капличної містить беззаперечну наукову новизну, оскільки в ній уперше схарактеризовано творчість неординарного автора – Олекси Гай-Головка, зв'язок світоглядних позицій і авторських художньо-документальних стратегій, жанрові особливості його творів. У роботі виявлено форми і засоби, окреслено значення його творчості в українській літературі новітньої доби. Сутнісно важливим слід визнати висновок авторки про жанрову взаємозамінність художньо-документальної прози О. Гай-Головка як одну з її визначальних ознак. Він зроблений на основі ретельного аналізу використання письменником стилістичних прийомів алюзії, аплікації, парафрази, ремінісценції, технік колажу й мозаїки. Органічне повноцінне

існування новостворених нефікційних компонентів у художній моделі «тексту в тексті» водночас забезпечує художньо-композиційну цілісність твору.

Практичне значення одержаних результатів.

Робота Людмили Капличної має істотне практичне значення. Висновки і результати спостережень авторки сприятимуть подальшому вивченню явища художньо-документальної прози в українській та світовій літературі. Матеріали дисертації можуть бути використані при вивченні історії української літератури ХХ ст., літературного краєзнавства Поділля, а також під час підготовки навчальних посібників, розробки освітніх компонентів, зокрема, тих, що стосуються студій національного історико-художнього і документальності письма, при написанні наукових статей і кваліфікаційних робіт з історії та теорії літератури. Матеріали дисертації будуть корисні й учителям-словесникам закладів загальної середньої освіти.

Наукові праці, які відображають результати дисертації.

Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на конференціях різних рівнів. За темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, серед яких 5 статей – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 3 – засвідчують апробацію матеріалів дисертації, решта – додатково відображають результати роботи авторки.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Прорецензована розвідка за змістом та формою є завершеним самостійним дослідженням. Усі висновки, рекомендації та пропозиції, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну дослідження, одержані авторкою особисто. Текстових запозичень без належного посилання на відповідне джерело не виявлено. Під час дослідження тексту роботи порушень академічної доброчесності не спостережено. Елементів фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі немає.

Зауваження та дискусійні положення до дисертації. Загалом прорецензована робота справляє вельми позитивне враження, оскільки Людмила Каплична вдало й доцільно застосовує сучасну літературознавчу термінологію, компетентно здійснює аналіз текстів відповідно до обраної методологічної орієнтації, робить чіткі й послідовні висновки. Водночас маємо проголосити деякі дискусійні тези, які містить кожна наукова праця, і висловити зауваження і пропозиції, а також поставити декілька запитань.

1. Дисертантка вдало послуговується естетичними категоріями трагічного, екзистенційного, історизму, феноменологічності, спадкоємності, а також такими теоретичними поняттями, як фікційне, нефікційне, концепт, архетип, психологізм, гомодієгетичний наратор, екстрадієгетичний наратор та ін. Водночас щодо практичного застосування окремих теоретичних понять висловимо зауваження у форматі запитання: у назву другого розділу роботи включено поняття «мемуарні повісті». Чи вповні відповідає воно жанрово-стильовим особливостям трьох проаналізованих в цій частині дисертації творів автора?

2. Деяко суперечливими виглядають деякі оцінки своєрідності творчої манери Гай-Головка. З одного боку, дисертантка відзначає як сильну сторону використання письменником художньо-публіцистичних елементів, з іншого ж, вважає, що «шкодить гармонії цілого, на наш погляд, надмірна публіцистичність, репортажна манера оповіді <...> у парі з не надто доречним у цій творчій оптиці суб'єктивованим тлумаченням подій суспільно-політичного, релігійного, громадського життя, що випали на долю автора» (с. 69).

3. У роботі до аналізу проблемно-тематичної і жанрової своєрідності спадщини О. Гай-Головка вдало залучається історико-культурний контекст доби. Втім, на наш погляд, тут варто було б ширше залучити і власне літературний контекст (йдеться про світовий вимір; український літературний контекст у роботі представлено прегарно). Так, дисертантка слушно говорить про роль потоку свідомості як літературного прийому в окремих творах

письменника, але жодним часом не пов'язує його з поширенням цієї техніки у новітній літературі Про творчий досвід Пруста чи Джойса у роботі, на жаль, не згадується.

4. Не надто коректним видається оперування такими фразами, як «у жанрі художньої та художньо-документальної прози», «в жанрі художньо-документальної прози» (виділено нами. – О.К.), адже ці види письменства включають чимало різних жанрів.

5. Інколи рефлексії дисертантки виглядають не надто стійкими чи навіть хибними. Наприклад, авторка заявляє: «Якщо з інтенціонального, духовно-творчого, погляду повість О. Гай- Головка – твір високохудожній...» (с. 69), але ж «інтенції» – це те, що стосується намірів, задумів автора, і вони не можуть бути критерієм художності; подібно до цього сам по собі «духовно-творчий погляд» також не може забезпечити високий рівень художності.

6. У роботі іноді (зовсім не часто) трапляються стилістичні огріхи, технічні недогляди, обмовки (як-от: «у листах митця вперше оприявлено такі категорії, як...» (думаю, тут, якщо говорити «вперше», то доречніше «виявлено функціонування...»); «проблематика його набутку» (в цьому контексті краще «доробку»); «штучний голод в Україні»; (штучно створений чи штучно організований голод в Україні); «людиновбичої політики» (пропущена літера «в» у третьому складі). Доволі часте вживання останнього з наведених висловів, а також фраз на кшталт «звіряче полювання», «страшна ненависть» попри їхню очевидну сутнісну точність, не є властиво належним академічному стилю. Утім, практично всі зазначені тут аспекти стилістичного оформлення тексту дисертації є суб'єктивним баченням рецензента.

Отож констатуємо, що поставлені запитання і висловлені зауваження стосуються переважно шляхів і способів доповнення та поглиблення наукових спостережень, викладених у дисертації, а подекуди мають технічний характер; відтак висловлені коментарі жодним чином не підважують концептуальних засад дослідження.

Загальна оцінка дисертації.

Поставлена в дисертації Людмили Капличної мета повністю реалізована; представлений на публічний захист презентацію науковий текст свідчить про професіоналізм та філологічну ерудицію авторки, глибоке знання предмета дослідження, й так само історико-культурного контексту.

Усе вище сказане дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Людмили Капличної є оригінальною, цілісною, завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують вагомі для розвитку сучасної філології наукові завдання.

Таким чином, дисертація Людмили Олексіївни КАПЛИЧНОЇ на тему: «Художньо-документальна проза Олекси Гай-Головка: проблематика і жанрова специфіка» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., а її автор, Людмила Олексіївна КАПЛИЧНА, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри германських мов

і зарубіжної літератури

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка.

Олександр КЕБА

